

moč, bo vedno izpopolnjeval svoj blagor in ne bo nikdar izgubil, kar mu je dalo trpljenje.

Pot v Italijo je bila zame samo uresničenje davnih želja. Sem kaj v Florenco sem šel kot v Meko, izpopolnjevati svojo vero. Pregovor veli: Spoznaj resnico in v njenem zrcalu išči svoje posejane dobe! Napotil sem se pred veliki oltar človeškega dobrega duha, pred čisto resnico umetnosti, stoletja čiščeno, da bi zaslutil obseg njene večnosti ter spoznal — samega sebe... In ko hodim po tem mestu, koliko vtisov odseva v moji notranjosti! Svet zunaj mrgoli, poje in joče svoj trenutek življenja ob spomenikih, ki živo pričajo o večni lepoti duha... To mesto je polno življenja, ki nikdar ne izumre in človek danes čuti v svoji bližini Danteja, Giotta, Leonarda, Mihelangela... Ko sem gledal Mihelangelovega Davida, se mi je doba od petnajstega stoletja skrčila na en sam dan — tako diha to življenje, kot da je bilo ravnokar rojeno... Tintoretto, ki je v Benetkah, naj bi bil še tukaj! V njegovih delih je izražena najgloblja natura, kamor more prodreti človeška slutnja.

Danes čutim, ko da sem dospel na sredino poti, na križišče svojega življenja, odkoder slutim svoj cilj in vem, kam sem se namenil. Kako daleč pridem v realizaciji tega spoznanja, ne vem. Zame samega to tudi ni poglavitna stvar. Za človeka je glavno, razodevati si skrivnost nature in priti tako bližje k Bogu... K njemu najkrajša in najlepša pot je pot umetnosti! —

V Florenci, 20. novembra 1922.

Fran Tratnik.

Ferdo Kozak:

Bela povest.

Prijatelj je ležal na divanu, z rokami pod glavo in pripovedoval: «Bilo mi je menda devetnajst let, ko sem jo prvič srečal. Da, devetnajst — na pragu dvajsetega. Torej pred šestnajstimi leti. Poletje je bilo, zlato, razkošno poletje. Zlato, goreče popoldne. Vračal sem se zgodaj z izprehoda. Ležal sem v šumi, pa so mi še ptiči peli v srcu in v očeh je še plamenel odsev prostranih nebesnih voda. Prišla mi je naproti lahno in hitro, kakor je vedno hodila — kakor hodi še danes. Prav za prav tega takrat nisem videl. Mimogrede me je ovil dišeč hlad —

dvoje belih, ozkih rok, dvoje oči, ki so me gledale. Mimogrede: toda pogled tistih oči je bil tako prodirajoč, tako raven in začudeno izprašujoč obenem, da je zagorel v duši kakor sen.

Devetnajst let! Bil sem še fantič, toda nenavadno občutljiv — kakor struna. Na cesti so me vznemirjali vali razpletenih dekliških las in kadar sem govoril z žensko, so mi drhtele roké. Grel me je občutek, da se dotikam nečesa tajinstvenega, svetostnega — posode neznanih, duševnih sladkosti... «Vedel» — kakor se govori med fanti — sem vse in vendar nisem imel neposrednih poželenj. Moja močna senzitivnost me je mučila s podobami brezkončno sladkih doživetij in užigala v srcu sanje o sreči, ki ubija. Biti ljubljjen! Bože, bili so večeri, ko sem gorel in so mi solze zalivale oči... Bogve zakaj! In zdaj, pomisli! Srečaš žensko, ki te pogleda tako nenavadno, tako naenkrat!

Tisti pogled je razvejal mojo notranjost, toda vendarle ne samo on. Bilo je še nekaj drugega, kar je takrat obviselo v mrežah komaj se razvijajoče duše. Nekaj tistega, kar čuti mož, ko prvič govori ali pa samo vidi nepoznano ženo. Niti sam se ne zaveda kdaj in kako — in že objame njeno bistvo in njenega duha; skoro v prvi minuti se odloči vse — ali ga privlačuje ali pa odbija. Spol je skrivnostna sila v človeku — nevidne tipalke, ki merijo nezane posode krvi. Meni je takrat skoro nezavedno sijal v duši spomin nanjo, kakor razodetje. Ne morem trditi, da sem se zaljubil; morda sem čutil pozneje kaj podobnega. Na vsak način pa mi je bila nekaj, kar bi lahko ljubil do brezmejnosti.

Torej boš razumel, zakaj sem šel drugi dan ob isti uri tam mimo. In tako dalje. Srečaval sem jo skoro vsak dan; včasih je bila sama, včasih s starejšimi damami, včasih pa je imela krog sebe kopo mladih, pretirano gosposko oblečenih deklet. In kadar je šla mimo — isti pogledi, isti neobičajni pozdravi.

Spomin nanjo mi je vsak večer polnil srce z lepo, tajno radostjo. In ta je naraščala od dne do dne. Dnevno srečavanje je izdelalo njeno podobo v moji notranjosti in jo izpopolnilo; nerazumljiva čustva so jo prožela s toplim sijajem.

Bila je visoka, sloka ženska, v hoji lahka kakor pero, telo prelito v skoro trmasto, ponosno linijo. Kadar pa je obstala in z naprej pomaknjeno nožico čakala na zaostale, je črta oživela v nežnem, mehkem utripu, ki je izdajal globoko čustven svet. Njen obraz — kako bi ti prikazal njen obraz! Takega, kakor je bil tisto poletje, v tistem solncu, v okviru tiste modrine in v žaru moje nemirne, mlade duše. Bled in skoro oster — a ne zmirom. Kadar

je prihajala vase zamišljena naproti, so lepele ustnice druga na drugi in na licih so igrale mišice. Ko sva se pa spogledala, so se usta razcvetela — kakšna so ženska usta v gotovih minutah! Krog njenih se je zibala nikjer podčrtana, nikjer jasno izdana ljubkost in dobrota, ki ji daje vročekrvna natura tako mogočen, opajajoč čar. Nikdar se ni smehljala in vendar je pršila na tisti rdeči cvet čudna jasnost in svetlo, vlažno hrepenenje, brez poželjenja, brez vdanosti. Njen pogled je bil včasih strog — kadar sem ga ujel drugam stremečega. Kadar pa je pozdravljal mene, me je res pozdravljal. Tiste zelenkastorjave tolmane je zastrla milina in kakor skozi meglo je žarel skrit ogenj; nikdar izzivajoč, nikdar sladak. Še celo takrat, kadar se je utrnil iz čisto dekliške zasanjanosti — o, kolikokrat se mi je zdelo, da se vrača iz dolgih sanj — celo takrat je bil jasen in motreč. Te oči so bile oči hrepenечеga človeka; iskale so sozvočja in vendar vedno izpraševale. Mojo dušo ali moje želje? Morda oboje. — Imela je visoko čelo in goste, nazaj počesane lase. Celota je dihala ponos in mirno, dobro plemenitost. Da, malo tako plemenitih obrazov sem videl v poznejšem življenju. Ni bila «visoka», kakor pravimo, ne ohola; vendar je vzbujala spoštovanje. In tisti mir! To je odsev močnih src, ki so na vse pripravljena, ki s smehljajem sprejemajo križ na rame in ki nikdar ne obupajo. Predvsem pa — ki se nikdar ne prevesijo v pretirano skrb zase.

Nikar ne misli, da sem jo študiral. Bil sem premlad. Vendar sem prepričan, da so zdaj v mislih oživali vtisi klili vsi v moji podzavesti. Kako bi drugače razumel svoja nagnjenja, ki so me z neodoljivo silo vlekla k njej. Kakor k nekemu, ki ga je pričakovalo celo bitje. Skoro vsak dan občudovani obraz jih je redil in utrjal. Ta dragi obraz, kjer sem odslej razbiral vse utripe njenega srca in odkrival vsak odsev njene notranjosti. Tako postajaš ob jezeru in pomalem zaslediš na njegovi gladini vse vrtince, vse vodne toke in barve — v duši pa se riše obraz njegovih globin in njih življenja. Kaj dela, kako živi in kakšen je njen svet — za te stvari se nisem zanimal. Živela je zame tako, kakor sem jo srečaval; brez vseh okvirjev — žena, ki mi je bila več kakor vse druge.

Če poznaš razmere našega mesta in vračunaš še mojo mladost, mi boš pritrnil, da je bilo vsako zbližanje skoro izključeno. Predvsem nisem jaz sam niti mislil nanj, obenem pa je bilo zame, ki sem spoštoval in oboževal, sploh nemogoče. Mlado srce zna piti srečo in razkošje tudi iz studencev, ki niso njegovi. Ženi se ne

bliža z besedo, pač pa s svojim bogastvom. Ljubezni išče — a ne slasti in sreče. Tako mlado čustvovanje preveva dih nadzemskega ponosa, moč religije. Izbruhli plameni zlate cel svet, razmikajo obzorja in bratijo noge z večnimi cestami. Moje čustvo je bilo brez cilja, brez želja. Srečanje, pozdrav z očmi — konec. Vse, kar je dvigalo dušo in redilo zanos, vse je prejelo svojo novo potrditev, novo vero.

Toda nekaj bi skoro pozabil. Omeniti moram, da je bila ona mnogo starejša od mene. Če danes površno izračunam, je imela takrat šest ali sedem in dvajset let. Nikar se ne čudi. Nek tovariš mojih let se je istočasno zaljubil v šestindvajsetletno dekle, si jo osvojil in iztrgal zaročencu iz rok.

Tako je torej minevalo poletje — na ribniku so sijali vedno isti, meni tako dragi odsevi. In vendar ne isti. Izražali so se toplejšo, še mehkejšo barvo — posledica najinega ozkega soglasja. Da, poznala sva se, ne da bi kdaj govorila — med najinimi srci so zapele tajne vezi, ki jih običajno spleta ljubezen. Kakšna, boš vprašal. Toda, ostaniva pri dejstvih! Problem sam si ogledava drugič. — Skriti žar radosti je postoteril dobroto in naklonjenost njenega obraza. Njeno nežnost je prepajala lepota v samotni cvetočih sanj. Bila sva si vedno bližja.

To čudno razmerje, ki ni bilo razmerje, je obudilo v moji duši rožo novih občutkov, novih življenskih utripov. Zopet ljubezen? Morda, če je ujeta v tako brezmejnost načinov in možnosti.

Koncem septembra sem jo enkrat videl v mestu. Šla je pred menoj in me ni videla. V mraku se je risala na ozarjenem nebu njena vitka postava, kakor bi se v lahnem letu nesla skozi mehko poltemo. Sledil sem ji, ves učaran v ta nakazani ples telesa, ki je rahlo, rahlo prožil strune strasti. Koliko tople ženskosti in pri-tajenih želja, koliko zdrave prirode je kipelo v njenih zgibih. Spomnil sem se na rastline, ki se s tako elementarno strastjo ovijajo dreves. Saj poznaš tiste črte, tisto kačjo prožnost, tisto polnost smejočih se objemov. Hodila sva po ulicah, ona pred menoj, jaz za njo, zmirom v enaki razdalji, gluhi in slepi za svet krog sebe. Zarje so ugašale; žametasti mrakovi so ji božali zdaj tilnik, zdaj boke, kakor da bi se kopala v nevidnih valovih. In kadar je zavila v širšo ulico, ki ji je zlatordeč horizont zaslanjal izliv, je vztrepetala pred menoj v prostrani prosojnosti cela črta njenega telesa, kakor v višino pognan plamen. Potem je izginila v neki stari, dolgi hiši, s težkim, mogočnim pročeljem in se ni več vrnila. Njen dom? Obstal sem na drugi strani ceste in strmel

na mali trg, ki je, zagozden med ponosna oprsja starinskih hiš, seval skozi temo kakor težka bela plošča.

Okrog desete ure ponoči sem se ustavil na istem mestu in, naslonjen na drevo, motril hišo. Nad trgom se je kopal mesec v temnomodri kotanji. Hiše je oblivala polna mesečina. Kakor bi zidovi izžarevali pronikajoče bel ogenj! Tišina. Stal sem pod drevesom, ničesar pričakujoč. Kakor čoln, ki ga tok zanese na pesek, da s privzdignjenim koncem strmi tja ven v nižino, v neznano zemljo. Takrat se je pojavila na odprtem oknu v prvem nadstropju njena postava in se sklonila v noč. Nehote sem stopil v polno svetlobo; ozrla se je na mojo stran. Jaz sem pa počasi prešel trg in ko me je skoro že zaslonil ogel ulice, sem še videl njen beli šal na oknu.

Doma sem zardeval kakor grešnik.

Nekaj časa sem se je ogibal, dasi sem hrepenel po njej. Preživljal sem ure pravega zaljubljenca. Če bi bila ona stara, recimo, dvajset let, bi si to zaljubljenost najbrž že davno priznal. Tako pa je bilo moje spoštovanje skoro večje in dobro se še spominjam, da sem včasih blagoslavljal moža, ki ga bo ljubila. Toda kaj ne razkrivajo že te misli same po sebi plahega brstja ljubezni? No, to brstje ni nikdar razkrilo svojega srčeca solncu — usahnilo je v rasti.»

Nažgal si je cigareto in nadaljeval:

«Prvo srečanje po tistem večeru je bilo nekak višek v najinem razmerju — da tako označim ta odnošaj. Popoldne na ulici. Zaslutil sem jo tako intenzivno, da je bil vsak dvom izključen. Ko sem jo pa ugledal, me je zgrabila zmedenost, da sem obstal na mestu in čakal. Na njenem čelu je kraljevalo sijoče veselje; tam nekje, tik nad obrvmi, so kipeli njegovi studenci. Zardela je in pogled je nemirno bežal mimo mene. Sklonila je glavo in bila naenkrat vsa zamišljena, skoro proseča. Vedel sem, da jo pozdravim, da jo moram nagovoriti... Skoro istočasno je odšla mimo mene.

Potem je nisem videl par tednov. V moje življenje pa je medtem stopila žena. Seznanil sem se z mlado igralko, ki je obiskala neke sorodnike ali kaj. Vročekrvno dekle, vajeno velikomestnih šeg in uživanja. Bila je par let starejša od mene, pa me je gledala kakor nekakšnega otroka. In ker je bilo tudi njeno srce še polno otročjosti, me je ljubila. S spretnimi prsti je odklenila dveri moje burne nature, ki jo je poželega in obkrožala z vso nepotvorjeno, žgočo odkritosrčnostjo prvih strasti. Uzibala me je v žametasto

razkošje uživanja — saj je bilo njeno gojeno, kakor stara slonovina se bleščeče telo ustvarjeno le za užitek. Imela je židovske oči — morje zapeljivih naslad; v teh vodah sem potonil kakor leže otrok v postelj.

V mesto sem zahajal le malo. Moji izprehodi so me vodili daleč ven, kolikor mogoče proč od ljudi. Le včasih sva šla z igralko v gledališče. Tam sva stala nekoč na hodniku, ko je stopila iz bližnje lože moja znanka. Prebledela je in premerila mojo spremljevalko s trdim uničujočim pogledom. Njen obraz je bil trd, trpkostrog. Krčevit, porogljiv nasmešek je usekal v kote ustnic dvoje bežnih raz. Veljal je igralki, ki se je začudila in pogledala mene. Toda jaz sem igral ravnodušneža, ki sploh ne ve, za kaj gre. Domov grede sva napravila ovinek skozi tišino golih drevoredov. Precej daleč pred nama je šla ona. Spoznal sem jo po stasu, ki ga je pričarala iz teme motna luč obcestnih svetiljk. Na koncu drevoreda se je vrnila. Molče smo se srečali. Vrh položnega klanca sem se ozrl. Daleč zdolaj je stala črna senca, obrnjena proti nama, in se ni ganila. Igralka mi je s toplo ročico segla v lice, se z glavo privila na mojo ramo in me potegnila s seboj. Zaupala mi je, da sem bil ves večer siten in brezsrčen.

Čez mesec dni se je ljubica odpeljala. Jaz sem se zaradi opravkov preselil na deželo in pozneje v tujino. Leta so usihala kakor voda v pesku; burna, v veter razmetana leta! Preteklost se je umikala novim, mogočnejšim vtisom, ki so rezali v razvijajočo se moškost prostrane like novih razgledov. Šele kratke počitnice so po sedmih letih oživile spomin na ono ženo.

Čudežna pomlad je prerajala svet. Taval sem po gozdovih in poljih, ne da bi se mogel do sita navžiti krasot krog sebe. Življenje in ves svet tam zunaj sem pokopal kakor črno krsto pod te svetle solnčne dni, ki so mi nalivali v izmučeno srce toliko cvetoče jasnosti, toliko otroške čistosti. Kopal sem se v razkošju, kamor ni sijal noben pogled in kjer ni nobena človeška roka preštevala ur. Takrat sem jo videl. Sredi rosnega jutra ob gredici cvetja v parku. V žalni obleki, z rahlo sklenjenimi rokami je motrila tisti val tisočeri barv pred seboj. Bila je nenavadno bleda, kakor po bolezni; ugasnila je tudi jasnost in mladostna vernost. Pač pa me je spominjala prosojna belina čela na tisto visoko luč, ki po nevihti opaše oblake, preden se zjasne višine. Vidiš jo tudi pozno v jeseni, ko se razmaknejo nebesni oboki in izginejo v brezmejnem prostoru vse skrivnosti. — Šum mojih korakov jo je predramil. Opazil sem njeno močno presenečenje, vendar me pogled

ni pozdravil. Stražil je neki pokopani svet, kamor ni najbrž nihče imel dostopa. Zarisal je resnobno, ponosno mejo med srcem in zunanostjo. — Kaj je doživela? Ta misel mi niti doma ni dala pokoja. Je veljal tisti pogled samo meni? Saj sem ji bil zdaj tuj, kakor menda vsak drug. Varana ljubezen? Ah, viharji zapuščajo v obrazu rezkejšo sledi, dejal bi, zgovornejše; vsak plug reže brazde. Toda motni, obli sadeži zore na širokem oprsju časa. Tako, kakor ona tisto jutro — tako gledajo ljudje, ki hite v mraku skozi nadležen, mrzel dež na svoj dom. Izraz krog ust pa ni bil niti topel, niti pokojen. Si opazoval kdaj človeka, ki je v tujem obmorskem mestu spremil na ladjo nekoga, ki mu je drag in blizu? Izgubljen stoji na pomolu in strmi tja ven na morje, kjer plapola še bela sled ladje na valovih. — Za kom se je obračal njen obraz? Za mladostjo? Za srečo?

Moja pota so kmalu krenila nazaj v svet. Toda čas prostosti je bil kratek. Izbruhnila je vojna. Vrnil sem se za par dni in takoj odšel k svojemu polku. In potem vojaška karijera, linija, boji in vse tisto, danes komaj razumljivo blato, ki nas je obrizgalo s tolikimi bolečinami in neznosnim hrepenenjem, dolgočasjem, strahom in bogsigavedi s čim še. Čas popolnega slučaja; živel si tako nekako slučajno, spal slučajno, bil tu in tam, na jugu in na severu, vse slučajno, kakor so šli valovi razburkanega človeštva. Tako me je tudi slučajno zaneslo in odložilo v domačem mestu. Omahnil sem iz tega vrtinca v mir enomesečnega dopusta.

Skoro vsak vojak na dopustu je bil drugim in sam sebi odveč. Zato sem pohajkoval ves dan okrog, lenaril in prav za prav sam nisem vedel, kaj bi delal. Zvečer sem posedal v kavarni. In tam me je že drugi večer čakalo veliko presenečenje. Pri samotni mizici pod zrcalom je sedela ona, v družbi elegantnega gospoda. Prejšnje čase sem bil skoro stalen gost v tej kavarni, pa je niti enkrat nisem videl; prepričan sem, da ni zahajala sploh nikamor. Zdaj pa v moški družbi! Vem, da ti moji pomisleki navidezno niso bogve kako široki; diše po meščanskih predsodkih. Vendar so bili opravičeni; vsako naše opazovanje se ravna po človeku, na katerega se nanaša. Tako sem tudi zdaj s pravico zaslutil nekaj posebnega.

Komaj sem jo pogledal, mi je čudno jasna misel preletela možgane. Tudi to srce v oblasti viharjev! Nemogoče, da bi se motil! Njene uklonjene oči, ki so vse videle in vendar ničesar, razbita enota potez — vse, vse je pričalo, da se nekaj nenavadnega godi v njeni notranjosti, nekaj, kar je bilo bolj strašno

kakor lepo. Premeril sem njega. Širok, trd štiridesetleten obraz, čigar osnovo je tvorila civilizirana, srčna sirovost. Energične poteze so bile le ogrodje površja; ostrina in hlad njegovih oči sta izdajala nasilnost. Kakšen zdolgočasen tujec? Pustolovec? Vsi taki obrazi imajo nekaj tipično zverskega na sebi, da jih ni mogoče prezreti. Kadar je govoril z njo, se je skrtil pod sladkoresno krinko, dočim so se mu v zenicah kresale iskre. Bože, kaj jo veže nanj? Ali sem se pa motil in preveč računal z njeno zunanostjo?

Na vsa ta vprašanja sem dobil odgovor v čudno kratkem času. Vsak dan nekaj, vsak dan zanjo nov udarec. Ne bom razkladal podrobnosti. Samo par glavnih črt.

Orali so jo viharji. Toda kar je preživljala, je moralo biti strašno. Spominjala me je na človeka, ki hoče miže preko prepada in ve, da je brv trhla. Par dni pozneje pa je skozi ono odločnost siknil plamen začudenja in groze, ki je niti v smehu ni mogla udušiti. Mir tega ribnika so skalili mračni valovi. Danes se je trudila, da ubije srce in dostojno položi glavo pod sekiro, jutri pa je iskala rešitve in zraven zaman posegala po jasnosti, sredi dvomov, gnusa in nerazumljivih nad. Kaj jo je sploh tiralo pod «sekiro»? — Natura, ki je pretila razgnati svoje ječe? Žar davnih sanj, ki se je v slepi žeji pognal za svojim solncem, ugašajočim z mladostjo? Samota? Kdo ve! Slutil sem boj med njo in onim človekom, ki se ni zavedal, kaj se godi. Saj se vsaka ženska boji zase. Da ni iskal pri njej ljubezni in da je sploh ni potreboval — o tem nisem dvomil. Torej boj dveh spolov. Seveda ne za njo. Odtod tudi njegov mir, njegova samozavest, ki me je nehote vznemirjala. In čim oblastnejše, zmage sveste so bile njegove oči, tembolj sta razkrajala njeno lice utrujenost in obup. Par večerov sem jo komaj spoznal. Brez volje, brez zanosa, zbita ob tla, skratka, kakor pohojena. Prične zdaj kompromis z usodo? Se vda? O, da bi jo videl že drugi dan in potem skozi do konca! Njena lepota je ugasnila in z njo vsa toplota in nežnost, ki je kdaj krasila to glavo. V očeh je legel na prežo mrzel plamen sovraštva — ob njem se je v padcu ujela njena slabost in počasi zrasla v višino, v gnezdo prejšnjega ponosa. Vsi njeni zgibi, kretnje, lice — vse se je zostrilo in otrdelo. Kakor razkačena ptica roparica! — Preden je potekel moj dopust, je bil boj končan. V kavarno je ni bilo več. Pač pa sem jo enkrat opazil v gledališču. Bila je sama. Z obraza je sevala neprikrita bolečina, skoro žalost. Trpka je morala biti ta samota; grenke ure!

Slučaj me je treščil nazaj v vrtince, ki sem jim končno ubežal — menda tudi le slučajno. Nato potepanje iz bolnice v bolnico, nezmiselno čakanje na konec in vse tako po redu, kakor sam več. Po splošni katastrofi sem še enkrat razpel peroti in si ogledal nove meje. Čez dve leti sem vrgel sidra, se oženil in uredil življenje. Kadarkoli sem šel mimo tiste hiše na trgu, sem se spomnil nanjo in jo tako začel pogrešati. Ker je vse leto nisem več srečal, sem sklepal, da se je najbrž izselila drugam. Pa sem le deloma uganil. Prihodnjo spomlad me je nenadoma pozdravila njena lahna, meni tako dobro znana hoja. In vendar ne več ista kakor pred šestnajstimi leti. Utrudilo jo je življenje.

Sedel sem z znano družino na gostilniškem vrtu. Njena družba je pozdravila mojo in komaj sem se zavedel, kako in kaj, smo primeknili še eno mizo, izmenjali običajne fraze pozdrava in predstavljanja in zopet sedli — zdaj ena družba in ona na moji desni.

Že dolgo nisem tičal v podobni zadregi. Šestnajst let poznaš človeka, šestnajst let slediš utripom njegovega srca, v dnu duše hraniš spomin na tisti čas, ko so se vajina pota tako močno zblížala, da je bila beseda že skoro odveč — potem ga pa pozdraviš kakor tujca, ki ga srečaš prvič. Obenem pa čutiš, kako so že pri delu vsi tvoji nagoni, ki so se običajno sprožali v pogovoru z neznancem, da nekako mimogrede opaziš srebrne nitke v laseh, veneče lice, brazde starosti pod očmi, svetlo, gubajočo se kožo na rokah in tako dalje. Ah, saj je bilo vse tako jasno in preprosto. Na moji desni je sedela približno dvainštiridesetletna žena in se s skoro otroško prostodušnostjo ozirala v zeleneče gozdove, na smejoče se spomladne trate.

«Midva se prav za prav že dolgo poznavala!»

«Kako bi se ne! V takem mestu kakor je naše. V enem tednu poznate že vse obrazel!»

Njen odgovor mi je šele jasno orisal svet najinih odnošajev. Pritrdil sem z opazko, da torej ni čudno, če opazimo, da koga zmanjka, nakar mi je pojasnila, da je bila bolna in se skoro dve leti zdravila pri svoji teti na deželi. Potem zopet druga vprašanja — vse v mejah neoficijelne družabnosti — dokler se nisva zapletla v živahen, prisrčen pogovor.

Nekaj, kar me je vsega prevzelo, je bil način njenega občevanja s svojo okolico. Nobene prisiljenosti, nobene narejenosti; njen smeh, zvok besedi, igra rok, pogledi — sama pristna preprostost in odkritosrčnost, en sam svetel odsev globokega srca. Zdelo se mi je, kakor bi nas vse zlatila s svojimi očmi. Ah, to

ni bila dobrota — če se spomnim nanjo, se mi zdi ta beseda omledna. Njeno bitje je izžarevalo nekaj višjega, nekaj skrivnostnejšega — česar se morda naše duše dotaknejo le včasih, v nejasnih slutnjah. Na njenem belem, visokem čelu je zopet kraljeval ponos, ki pa ni veljal nikomur krog nje. Zavedel sem se tega, ko sem zrl na njen tihi, razjasnjeni obraz. Da, razjasnjen, sijoč — toda odkod ta luč? Odsev upokojene notranjosti? Ali še česa drugega, višjega? — Samo krog ust, kamor se je zasekala bolest, je zdaj dihala komaj čutna trpkost, rahla, rahla resignacija. Morda tudi že poslednji ostanki nečesa izrazitejšega.

Mračilo se je že, ko smo se odpravljali. Tik pred odhodom se je nekdo s precej široko opazko dotaknil splošnih življenskih vprašanj in seveda razgrel vso družbo. Gredoč smo razpravljali, postajali, dokazovali, dokler ni med potjo dobil tok misli v posameznih gručah svoje posebne smeri in tako razcepil celoto družbe. Midva sva šla sama in prisluškovala trojici pred nama, ki je razpravljala o človeški sreči na zemlji. Čez čas se je ona obrnila k meni in se nasmehnila.

«Da, da! Sreča je problem,» sem ji vrnil smehljaj.

«Kolikor src, toliko sreč!»

«Namreč — želja po njej...»

«No seveda.»

Potem se je prileten gospod obrnil k nama in zaklical:

«Gospodična! Verujete vi v človeško srečo?»

«Verujem, gospod svetnik!» Zraven se je smejala.

«Po vaših besedah bi sodil, da je vaša vera zelo trdna.»

«Je. Namreč — vsak človek ima nekakšno predstavo o stvarih, ki ga lahko osrečijo. Spomnite se le na ideale mladih ljudi. Tudi to spada sem in to še najbolj.»

«Glejte jih v poznejših letih...»

«Priznam. Toda če ne verjamejo več v stvari, ki so jih včasih oboževali — to še ničesar ne dokazuje. Kvečjemu, da jih tudi takrat, v mladosti, niso resnično nosili v srcu. Ali pa so bili preslabi... Drugih možnosti ni; pomislite sami. Če v nekaj verujete, da hrani za vas gotov način sreče — kaj izgubi za vas svojo ceno, svoj pomen, če slučajno ne najdete v realnem življenju podobe tistih notranjih obrazov?»

«Ne, nikakor ne. Toda sreča...»

«Saj sem poudarila vero vanjo. In ta je več kakor ped življenja.»

Pritrdil sem ji, zraven pa me je bodla skrivna misel, ki sem jo že ves večer nosil v glavi, pa je nisem mogel obleči v primerne besede. Obmolknil sem, naenkrat tako čudno razmišljen, skoro žalosten. In kakor bi govoril sam s seboj, sem čez nekaj časa glasno sledil svojim čustvom.

«Potem se zgodi, da ostane človek sredi te širine sveta...»

«Sam?»

«Da.»

«Kako smo ljudje nepravični, pristranski, kadar se zase bojimo. Glejte! Pravijo, da je bolezen zlo, kajne? Vsi vemo, da je res. In vendar — lahko mi verjamete — pomenja bolniku čisto drug svet, ki si ga zdrav, recimo, v povprečni normalnosti živeč človek, niti predstavljati ne more. On se bolezni le boji, toda bolnik jo živi. Tako pravite tudi vi: samota! In vendar niti ne slutite, kaj pomenja tistemu srcu, ki jo preživlja... Ne, čustva bi ne smela poznati sebičnih perspektiv...»

Jaz sem molčal. Šele čez nekaj časa se je upokojil čudni vihar v mojem srcu. Pustimo razlage! — V pokojnem razgovoru o delu nekega umetnika sem jo spremil do doma —»

Rad. Peterlin-Petruška:

Ves dan sneži.

Ves dan sneži. Brez konca, enomerno
usipljejo snežinke se z neba
in se vrte in plešejo stoterno
in onemogle padajo na tla.

A ti stojiš pri oknu in v daljavo
neskončno, snežno — ti oči strme,
na zid si naslonila nežno glavo,
na stol oprla bele si roke...

In bogve kje ti misel zdaj potuje,
in bogve kaj ti zdaj srce želi,
ko zate vse okrog je mrtvo, tuje? —

Pač lepših se spominjaš, slajših dni,
trenutke zaljše domišljija snuje,
in zarja vesne že v očeh ti tli. —